

УДК 343.95

Круглов Віталій

ORCID ID 0000-0002-7228-8635

e-mail: virt197@gmail.com

РОЗВИТОК ДЕМОКРАТІЇ ТА СВОБОДИ СЛОВА ЯК ЧИННИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

[https://doi.org/10.33269/2618-0065-2023-1\(13\)-241-258](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2023-1(13)-241-258)

Анотація. Функціонування політичних, економічних, суспільних процесів у державі спирається на дотримання правових основ, чіткого виконання законодавчих норм, неупередженості судової гілки влади. Зазначені підходи передбачають наявність відповідних напрямів, що формують верховенство права. Класичне розуміння верховенства права потребує дотримання порядку і безпеки, обмеження окремих повноважень органів державної влади, проведення антикорупційної політики тощо. Важливим чинником є наявність відповідного розвиненого інституційного середовища, яке слугує каталізатором утвердження верховенства права. Запропоновано розглянути компоненти такого середовища (рівень демократичного розвитку та свободи слова), які мають безпосередній зв'язок із утвердженням верховенства права у країні. Метою статті є виокремлення сучасних закономірностей, принципів, механізмів забезпечення верховенства права через системний аналіз проблем демократії та свободи слова на прикладі європейських країн та України. Запропоновано в методологічному підході до визначення показників верховенства права, демократії та свободи слова використовувати сучасні моделі глобального ранжування (Індекс верховенства права, Індекс демократії, Індекс свободи слова). Визначено на основі побудови графічних моделей зв'язки між верховенством права, демократією та свободою слова; стан компонентів, які характеризують рівень верховенства права в Україні та основні тенденції його розвитку останніми роками. Дослідження окремих європейських країн та України дало змогу виявити закономірності щодо відповідності показників верховенства права рівню демократії та свободи слова. Наслідками високого рівня верховенства права є економічне зростання, соціальна справедливість та посилення довіри до владних інституцій. Неefективність правового, економічного та адміністративного механізмів державного управління забезпечення верховенства права може суттєво погіршувати підтримання демократичних принципів і свободу слова. Неспроможність держави забезпечити прогрес у сфері верховенства права в Україні стала наслідком недосконалості механізмів державного управління, які реалізують необхідні державно-управлінські завдання. Забезпечення сталого економічного розвитку, збереження демократичних цінностей та свобода

слова дають змогу гарантувати високі показники верховенства права.

Ключові слова: верховенство права, держава, механізми державного управління, демократичні цінності, свобода слова, політика.

Постановка проблеми. В основі регулювання суспільних відносин лежать питання, пов'язані з економічною та політичною організацією; встановленням та функціонуванням публічних інститутів влади, антикорупційною політикою, свободою слова та комунікаційною співпрацею громадянина та держави. Становлення демократичної, правової держави пов'язується з утвердженням верховенства права, законності управління, пріоритетності прав і свобод людини. В процесі функціонування органів публічної влади система управління зазнає різного роду впливів, які можуть деформувати норми і правила суспільного устрою та законність, руйнуючи інституційні механізми держави. Нехтування правовими межами функціонування демократичного суспільства, справедливого розподілу благ зумовлює економічні проблеми, що посилює нерівність, поглиблює бюджетний дефіцит, ускладнює розвиток підприємницької діяльності. Існують широкі виборчі правила, пов'язані з якістю політичних та соціально-економічних інститутів, що забезпечуються підзвітністю та представництвом. Підзвітність передбачає визначення електоратом осіб, відповідальних за ухвалення рішень та впровадження політики, а розширення представництва стимулює соціальне спрямування політичних програм.

Формування та реалізація державної політики передбачає домінуючу позицію верховенства права в країні. Верховенство права розглядається як основа миру, справедливості, поваги до прав людини, ефективної демократії та сталого розвитку, впливаючи на повсякденне життя кожної людини та поліпшуючи колективну організацію громад щодо вирішення проблем [1]. Верховенство права, демократія та права людини – це цінності, які підтримуються Радою Європи. Верховенство права визначено ключовим завданням стратегій у сфері державотворення, вирішення конфліктів та забезпечення

економічного розвитку. У демократичній побудові системи публічного управління є обмеження повноважень органів влади та захист основних прав людини, що впливає на формування вільного та відкритого суспільства. Основними підходами зазначеного формування визначають створення представницьких інститутів управління, гарантування прав людини (свобода слова та зібрань, право на конфіденційність, право власності, свобода пересування, незалежна судова система).

На політичні та соціально-економічні інститути можуть впливати різні чинники: рівень демократії, виборча система, верховенство права, права та свободи людини. Верховенство права постає як основа сучасної демократичної системи, де є рівновага гілок влади, підзвітність та прозорість. Через забезпечення верховенства права реалізуються основні завдання в системі публічного управління, спрямовані на політичну стабілізацію та сталий розвиток країни. Інститути, які сприяють демократичній консолідації, відіграють свою позитивну роль у подальшому забезпеченні верховенства права. Але досить помітними стають: проблематика процесів демократичного регресу, що виявляється у зниженні якості демократії, відходу від демократичних практик; повернення до авторитарних методів у державному управлінні; досягнення антидемократичних цілей через маніпулювання законодавством; обмеження свободи опонентів; популістична риторика [2–3]. З огляду на це ключовим є питання впровадження принципів верховенства права у системі взаємодії органів публічної влади, які забезпечують та реалізують контроль за гарантуванням законних прав, справедливості судочинства, підтриманням свободи слова, а також за комунікацією владних інституцій з громадянами. Звідси виникає потреба з'ясувати закономірності та механізми забезпечення верховенства права через проведення системного аналізу проблем демократії та свободи слова з метою виокремлення підходів до вирішення зазначеної проблематики.

Аналіз попередніх досліджень. Дослідженню питань формування чинників забезпечення верховенства права присвячено значну кількість наукових праць. Зокрема,

А. Мовчанюк, аналізуючи питання реформування державного управління як передумову забезпечення демократичного врядування в державі на основі верховенства права, визначив функціонування ефективної системи державного управління [4]. І. Стаднік, Ю. Тріпак узагальнюють основні підходи до характеристики принципу верховенства права в контексті його взаємозв'язку зі свободою людини [5]. Т. Айхер з'ясував вплив правової системи на економічний стан країни та соціальну інфраструктуру [6]. О. Акімов, досліджуючи питання державно-управлінської діяльності, вбачає, що принцип верховенства права потребує максимальної підпорядкованості утвердженню та ефективному забезпеченню реалізації прав і свобод людини у взаємовідносинах громадян з органами державної влади [7]. Н. Шура, аналізуючи принципи державного управління та адміністрування, як один із ключових принципів розглядає верховенство права, що передбачає здійснення виключно на основі законодавчих та нормативних актів діяльності органів публічного адміністрування [8]. Аналізу засобів забезпечення верховенства права на основі правових інститутів присвячено роботи А. Дінеску [9]. В. Горбань досліджував взаємозв'язки верховенства права з правами людини та демократією щодо причинно-наслідкової обумовленості [10]. П. Гаудер у своїй монографії, розглядаючи різні підходи до верховенства права як контролю за державною владою, робить висновок про важливість принципу свободи слова у формуванні верховенства права [11]. Проте актуальною проблемою залишається удосконалення механізмів державного управління забезпеченням верховенства права на основі розвитку демократичних засад у країні та свободи слова, зважаючи на сучасні напрями формування державної політики.

Метою статті є виокремлення сучасних закономірностей, принципів, механізмів забезпечення верховенства права через системний аналіз проблем демократії та свободи слова на прикладі європейських країн та України.

Методи дослідження. У методології та практичному підході до роботи використовуються наявні дані щодо показників Індексу верховенства права, Індексу демократії та Індексу свободи преси. Як емпіричну основу використано

інформаційні та аналітичні джерела, які містять опрацьовані дані про особливості здійснення сучасних процесів ствердження верховенства права, свободи слова та демократичних цінностей. Зазначений підхід дослідження дає змогу застосувати методи порівняння та графічний метод для визначення рівня закономірностей щодо вказаних показників та напрямів реалізації механізмів державного управління, що забезпечують реалізацію принципів верховенства права.

Виклад основного матеріалу. Як емпіричну основу дослідження доцільно використовувати інформаційні та аналітичні джерела, які містять опрацьовані дані про особливості здійснення сучасних процесів у сферах утвердження верховенства права, розвитку демократії та свободи слова [1; 12–14]. Для визначення рівня верховенства права застосовуються різні методологічні підходи. Одним із них є ранжування країн, що використано в Індексі верховенства права (Rule of Law Index). Rule of Law Index оцінює верховенство права за основними показниками: обмеження повноважень владних інституцій, відсутність корупції, прозорість інститутів влади, захист основних прав, порядок і безпека, дотримання законів, громадянське і кримінальне правосуддя. Індекс верховенства права є основним джерелом незалежних даних щодо верховенства права та призначений для просування політичних реформ, напрямів програм розвитку, інформування дослідників з метою зміцнення верховенства права [1].

Верховенство права має важливе значення для економічного розвитку, правосуддя, запобігання та стримування конфліктів, злочинності та насильства, посилення відповідальності, зменшення корупції, гарантування основних прав і свобод людини. Результати дослідження 140 країн світу показують, що рівень дотримання верховенства права впав у 61% країн. Дві третини країн, чії показники знизилися у 2021 р., продовжили падіння в 2022 р., а показники семи факторів, які вимірює Індекс верховенства права, погіршуються в більшості країн другий рік поспіль. Найпомітнішим є те, що показник індексу «Основні права» знизився у двох третинах країн. «Цивільне правосуддя» знизилося в основному через

тривалі затримки, слабке правозастосування та дискримінацію в системі правосуддя. Субіндекс, який вимірює ключові стримування й протидія авторитаризму («Обмеження урядових повноважень»), впав у 58% країн [1].

З огляду на потреби реалізації всебічного розвитку суспільства та громадянина, правові положення у формі закону, що підлягає виконанню, забезпечують ефективні глобальні правила, які стимулюють державу фінансувати, контролювати та застосовувати політику підвищення соціальних стандартів та основних економічних показників [6]. Зазначені дії спираються на необхідність використання економічного механізму державного регулювання з метою забезпечення високого економічного рівня країни, що матиме позитивний вплив і на загальний стан верховенства права. Аналіз наявності відносної кореляції показників верховенства права з високим економічним рівнем країни демонструє певні тенденції. На рис. 1 наведені значення Індексу верховенства права у 2022 р. країн Європи та України, які використані у дослідженні, та рівень ВВП на душу населення. Як видно з наведених даних, можна стверджувати про певну тенденцію: країни з більш високим рівнем ВВП на душу населення переважно мають вищий показник Індексу верховенства права. Таким чином, реалізація ефективної державної економічної політики у країнах, які змогли забезпечити високий рівень життя, мала безпосередній зв'язок із посиленням рівня верховенства права. Складні економічні процеси мають реалізовуватися у сприятливому середовищі, де постулюється беззаперечне дотримання нормативно-правових актів, забезпечується прозорість та підзвітність фінансової системи, реалізується законодавчий захист інвестиційної діяльності, посилюється незалежність судової системи, здійснюється контроль за ухиленням від оподаткування, господарська діяльність проводиться в межах чинних норм та правил.

У дослідженні методологічних аспектів верховенства права М. Бурдоносова визначає елементами формування верховенства права демократію, що реалізується через формальні юридичні процеси, свободу слова та преси, як правовий інститут свободи інформації [15]. Демократія в

сучасному світі розглядається як система державної організації, в якій верховенство права підтримується конкретними засобами, а всі аспекти політичного та суспільного життя диктуються пануванням більшості через правові інститути [9]. Концепція демократії включає різноманітні елементи: виборчої змагальності, конституціоналізму (горизонтальна підзвітність, громадянські свободи), обговорення та політичної рівності. За деякими даними, зв'язок між економічним розвитком та демократією відслідковується лише стосовно виборчої складової демократії (наявність конкурентних національних виборів та процедурна цілісність виборчого процесу) [16]. Демократичні норми в суспільстві мають супроводжуватися підвищенням свободи преси, яка оприлюднює інформацію про участь у політичному житті, та конкуренції на виборчих перегонах.

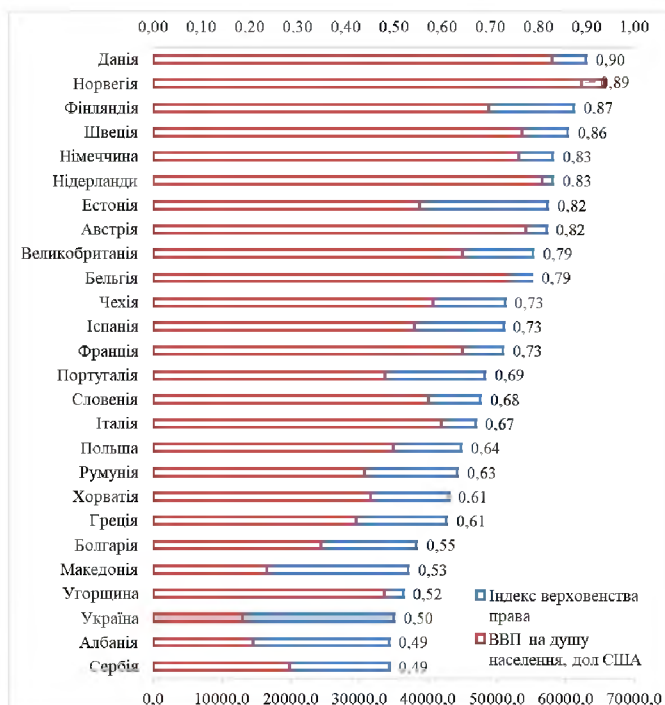

Рис. 1 – Індекс верховенства права та рівень ВВП на душу населення, 2022 р.

Джерело: побудовано автором за [1; 12]

Т. Цувіна, досліджуючи особливості формування верховенства права, вказує на необхідність врахування певних демократичних норм та вимог, які важливі для забезпечення громадянських прав і свобод у сучасному суспільстві [17]. Зазначену думку підтверджує І. Позігун, підкреслюючи наявність зв'язку між демократією та верховенством права у соціумі [18]. Дослідження доводять, що у країнах, де якість демократії вища, система державного управління утримується від використання механізмів, які потенційно суперечать демократичним принципам. Політичні інститути обмежують вибір державної політики та реалізацію наявних механізмів державного управління в часи кризи, звужуючи можливості та простір ухвалення рішень суб'єктам владних повноважень. Але слід зазначити, що країни, які спрямовують державну політику на розвиток особистих свобод, продовжують зазначені дії навіть у надзвичайних ситуаціях [19]. Слід зауважити, що підвищення ефективності органів державної влади та забезпечення позитивних змін інституційного середовища можливе у разі активізації антикорупційної діяльності. Корупційний вплив створює негативні наслідки у системі органів державної влади; звужує конституційні права та свободи громадян; порушує принципи верховенства права; гальмує політичне і соціально-економічне реформування країни [20].

О. Проценко підкреслює, що свобода слова та свобода масової інформації є важливими умовами розвитку демократизму та дотримання принципу верховенства права [21]. Як показник незалежності ЗМІ оприлюднюється Індекс свободи преси (Press Freedom Index), в якому міститься рейтинг країн щодо свободи преси у світі [14]. Показник варіюється у межах від 0 до 100, де менше значення показника демонструє більшу незалежність ЗМІ в країні. Як оцінювання стану демократичного розвитку використано Індекс демократії (Democracy Index), що визначає наявність демократичних проявів, базуючись на таких категоріях: громадянські свободи; виборчий процес і плюралізм; функціонування уряду; політична участь; політична культура [13]. На основі отриманих даних побудовано графічні моделі зв'язку показника верховенства

права від демократії та свободи слова для 25 країн Європи та України (рис. 2), де помітні високі показники демократії та свободи слова в країнах, які мають значний рівень верховенства права.

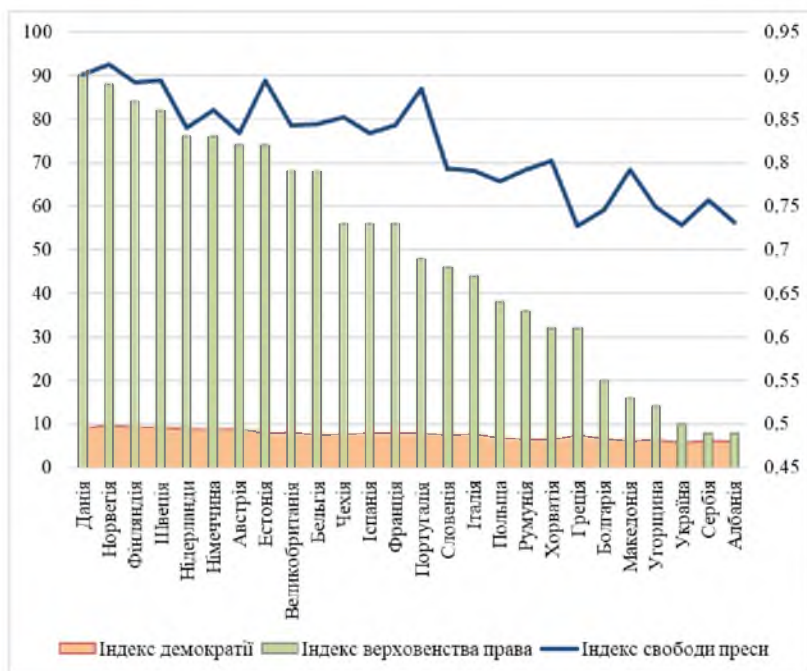

Рис. 2 – Зв'язок між Індексом верховенства права, Індексом свободи преси та Індексом демократії

Джерело: побудовано автором за [1; 13; 14]

Але питання підтримки свободи слова у світі ускладнилися протягом 2021 р. Журналісти стикнулися з ворожістю протестувальників проти заходів охорони здоров'я, спрямованих на боротьбу з коронавірусом. У Німеччині, Франції та Італії журналісти зазнавали фізичних нападів та отримували погрози на всьому континенті. Крім того, уряди деяких країн ЄС та сусідніх країн посилили окремі закони, які утискають журналістів, зокрема в Словенії, Польщі, Угорщині, Албанії та Греції. Сербія, зі свого боку, посилила боротьбу з безкарністю, а уряди Чехії та Болгарії послабили контроль над пресою після змін в уряді [22]. Отже, окремі послаблення

можливостей механізмів державного управління забезпечували реалізацію необхідних функцій гарантування верховенства права, що сприяло певному згортанню демократичних надбань в окремих країнах Європейського Союзу. Можна зазначити, що забезпечення системи верховенства права передбачає застосування правових, економічних та організаційних механізмів державного управління, які спрямовані на зміцнення демократичних цінностей, підтримку свободи слова і розширення антикорупційної діяльності, та демонструє важливість вказаних напрямів у ствердженні верховенства права у країнах, які досліджувалися. Причому правовий механізм державного управління спрямовується на підтримку конституційних основ державного устрою, гарантування ефективної реалізації функцій органів державної влади, раціональну побудову та використання політико-правових інститутів, гарантування основних прав та свобод людини; економічний механізм реалізує можливості ринкової економіки, спрямованої на сталий розвиток, посилення конкурентоспроможності країни, сприяння підприємницькій діяльності та інноваційності господарських процесів, що забезпечує досягнення високих макроекономічних показників та підвищує якість життя; адміністративний механізм використовує організаційно-розпорядчі впливи та загально-організаційні принципи державного управління. Але, незважаючи на значні зусилля щодо застосування механізмів державного управління, які забезпечують посилення верховенства права, існує невідповідність між очікуваннями від політичних устремлінь та фактичними результатами [23].

Дослідження змін показників європейських держав у забезпеченні верховенства права доводить, що поряд із позитивними змінами відбулися і зворотні процеси. Так, показники Індексу верховенства права Угорщини за вісім років погіршилися на шість пунктів (0,58 – у 2015 р. та 0,52 – у 2022 р.), а саме – щодо напрямів: обмеження повноважень владних інституцій (0,49 – у 2015 р. та 0,37 – у 2022 р.), захисту основних прав (0,65 – у 2015 р. та 0,56 – у 2022 р.), громадянського і кримінального правосуддя

(0,53 та 0,55 відповідно – у 2015 р. та 0,45 – у 2022 р.). Польща знизилася власні показники Індексу верховенства права з 0,71 (2015 р.) до 0,64 (2022 р.), а саме – щодо напрямів: обмеження повноважень владних інституцій (0,77 – у 2015 р. та 0,54 – у 2022 р.), захист основних прав (0,77 – у 2015 р. та 0,61 – у 2022 р.), кримінальне правосуддя (0,74 – у 2015 р. та 0,58 – у 2022 р.). Протягом останнього десятиліття відбулось посилення авторитарних тенденцій та послаблення демократичного розвитку. Яскравим прикладом є Угорщина, яка з ліберальної демократії перейшла до групи країн з авторитарним режимом, погіршивши показники, пов'язані зі свободою слова та виборчими процесами. Так само Польща поглибила авторитарні позиції, поступово ліквідуючи свободу слова та згортаючи можливості громадянського суспільства [1; 24].

Аналіз складових Індексу верховенства права України та окремих об'єднаних груп країн світу відповідно до ухвалені класифікації демонструє стан розвитку (місце у групі) окремих напрямів (рис. 3). До групи «Східна Європа та Центральна Азія» входить 14 країн, групу країн із доходом нижче середнього представлено 38 державами, загалом до рейтингу Індексу верховенства права включено 140 країн. Як видно з аналізу стану верховенства права, Україна в регіональній групі країн посіла 7 місце, а в групі економічного рівня отримала 8 показник. У глобальному показнику Індексу верховенства права Україна посіла 76 місце, опустившись з 2015 р. на 6 сходинок [1; 24]. Зазначене може свідчити про певні тенденції неспроможності системи державного управління забезпечити прогрес у сфері верховенства права в Україні. Відповідно до попереднього аналізу можна зробити висновок щодо недосконалості нормативно-правової бази: недостатня врівноваженість повноважень владних інституцій та неефективність антикорупційної політики держави, яка функціонує в умовах погіршення економічного стану, погіршує наявні можливості механізмів державного управління здійснювати ефективний вплив на процеси гарантування верховенства права в країні.

З огляду на значення поняття «верховенство права»

ключовими факторами його забезпечення у системі державного управління слід вважати демократичні принципи (відкритість суспільства, дотримання основних прав, безпека, незалежність судових інституцій) та відсутність корупції [25]. Зважаючи на виявлені закономірності, ефективне верховенство права зменшує бідність, посилює систему соціального захисту, що забезпечує фундамент для спільної справедливості, можливостей та підтримки миру, підзвітних суб'єктів владних повноважень та гарантування основних прав і свобод [1].

Рис. 3 – Рейтингові місця компонентів Індексу верховенства права України серед різних груп країн, 2022 р.

Джерело: побудовано автором за [1]

Отримані дані свідчать про необхідність формування у системі державного управління ключових підходів до розвитку свободи слова та незалежної преси, підвищення якості регулювання та стабільного політичного клімату для подальшого посилення демократичних цінностей. Підвищення якості політичних інститутів, запровадження ефективних правових та економічних механізмів державного управління

може призвести до зниження рівня корупції, створюючи сприятливі умови для сталого економічного розвитку. Стосовно проведеного дослідження варто зауважити, що використані показники підтверджують думку, що рівень верховенства права має кореляцію із загальним станом демократії в країні та свободою слова і преси. Використані фактори можуть характеризувати необхідність забезпечення верховенства права суб'єктами владних повноважень у системі державного управління, розвиваючи демократичні принципи і підтримуючи у країні політичний та ідеологічний плюралізм і незалежність засобів інформації.

Висновки та напрями подальших досліджень. Отже, ефективні системи функціонування сучасної держави спираються на можливості формування в системі державного управління дієвих політико-правових та соціально-економічних інститутів та механізмів державного управління, які мають забезпечити реалізацію принципів верховенства права, демократичних основ державної політики, гарантування прав і свобод громадянина та доступу до отримання неупередженої інформації. Системний аналіз проблем демократії та свободи слова на прикладі окремих європейських країн та України виявив наявність закономірностей відповідності показників верховенства права з рівнем демократії та свободи слова. У системі державного управління існують встановлені завдання щодо забезпечення високого економічного рівня країни, соціальної справедливості та стійкої довіри до владних інституцій, що можливе в умовах гарантування значного рівня верховенства права. Дослідження доводить, що неефективність правового, економічного, адміністративного механізмів державного управління забезпечення верховенства права може суттєво погіршувати як підтримання демократичних принципів, так і свободи слова, що підтверджує досвід деяких країн Європи, де органи державної влади виявляють окремі авторитарні дії та здійснюють тиск на громадянське суспільство.

Забезпечення принципів верховенства права у системі державного управління спирається на можливості подальшого запровадження демократичних цінностей та створення

сприятливого середовища для свободи слова, що гарантує громадянські права та політичну участь, реалізує можливість участі у виборчому процесі, забезпечує відкритість та підзвітність. Виявлені тенденції неспроможності системи державного управління забезпечити прогрес у сфері верховенства права в Україні є наслідком невідповідності економічного, правового та адміністративного механізмів державного управління реалізувати необхідні державно-управлінські завдання. Системні прояви корупції, економічна проблематика, залежність окремих засобів масової інформації від політичних сил, відсутність реальної звітності перед суспільством політиків-популістів стають результатами послаблення контролю за реалізацією верховенства права. Результати свідчать, що справедливим є і зворотний процес, коли розширення можливостей механізмів державного управління, спрямованих на забезпечення сталого економічного розвитку, упровадження ліберальної демократії та свободи слова, дає можливість досягати високого рівня верховенства права.

Надалі у дослідженнях необхідно зосередити увагу на пошуку підходів до удосконалення механізмів державного управління забезпечення верховенства права в Україні з огляду на європейський досвід.

Список використаних джерел

1. Rule of Law Index 2022. World Justice Project. Washington. 2022. p. 220.
2. Varol O. O. Stealth Authoritarianism in Turkey. *Constitutional Democracy in Crisis*. Oxford University Press. 2018. P. 339–354.
3. Ткач О. Згорання демократії як небезпека повернення до авторитаризму. *Політичні дослідження/Political Studies* : Український науковий журнал. 2021. № 2. С. 170–185.
4. Мовчанюк А. В. Концептуальні основи реформування системи державного управління в Україні. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 2(25). С. 20–24.
5. Стаднік І. В., Тріпак Ю. Р. Верховенство права як принцип забезпечення свободи людини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 69–72.
6. Eicher T. S., García-Peñalosa C., Kuenzel D. J. Constitutional rules as determinants of social infrastructure. *Journal of Macroeconomics*. 2018. № 57. P. 182–209.
7. Акімов О. О. Основні принципи державно-управлінської діяльності у системогенезній динаміці. *Державне управління : удосконалення та*

- розвиток. 2019. № 12. URL : http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/12_2019/51.pdf (дата звернення : 29.12.2022).
8. Шура Н. О. Принципи публічного адміністрування як регулятор соціально-економічних процесів у національній економіці. *Економіка та управління національним господарством*. 2016. № 14. С. 260–263.
 9. Dinescu A. G. Perspectives on the Rule of Law in a Modern Democracy. *LESIJ-Lex ET Scientia International Journal*. 2018. № 25(1). P. 31–38.
 10. Горбань В. І. Проблема взаємозв'язків верховенства права з демократією і правами людини. *Право* : збірник наукових праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. 2018. № 26. С. 118–138.
 11. Гаудер П. Верховенство права в реальному світі. Харків : Право, 2018. 392 с.
 12. GDP per capita, PPP (constant 2017 international \$) 2022. *The World Bank* : websit. 2022. URL : https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.KD?end=2016&start=2010&view=char t&year_high_desc=true (last accessed : 29.12.2022).
 13. Democracy Index. 2021. *Economist Intelligence Unit* : websit. URL : <https://www.eiu.com/topic/democracy-index> (last accessed : 29.12.2022).
 14. 2022 World Press Freedom Index. *Reporters Without Borders* : websit. URL : <https://rsf.org/en/ranking> (last accessed : 29.12.2022).
 15. Бурдоносова М. Методологічні аспекти розуміння верховенства права в Україні. *Copernicus Political and Legal Studies*. 2022. № 1(2). P. 68–75.
 16. Klutnsen C. H. et al. Economic development and democracy : An electoral connection. *European Journal of Political Research*. 2019. № 1(58). P. 292–314.
 17. Цувіна Т. Формальні та субстантивні концепції верховенства права в сучасному дискурсі. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11. С. 197–203.
 18. Позігун І. О. Досвід імплементації верховенства права як принципу адміністративного процесу в межах західної правової культури. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2021. № 63. С. 229–233.
 19. Engler S. et al. Democracy in times of the pandemic : explaining the variation of COVID-19 policies across European democracies. *West European Politics*. 2021. P. 1–22. doi : 10.1080/01402382.2021.1900669.
 20. Filipenko T., Filipenko A., Turner N. Organizational fundamentals for preventing corruption in local self-government bodies. *Professional competencies and educational innovations in the knowledge economy : collective monograph*. Bulgaria : Publishing House Access Press. 2020.
 21. Проценко О. Право та гарантії свободи думки і свободи масової інформації. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. Т. 4. С. 156–160.
 22. Europe - Central Asia. Polarisation to the west, war & propaganda to the east. *Reporters Without Borders* : websit. URL : <https://rsf.org/en/classement/2022/europe-central-asia> (last accessed : 29.12.2022).
 23. Guerrero O. A., Castañeda G. Does expenditure in public governance guarantee less corruption? Non-linearities and complementarities of the rule of law. *Economics of Governance*. 2021. № 22(2). P. 139–164.
 24. Rule of Law Index 2015. *World Justice Project* : websit. URL : https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/roli_2015_0.pdf (last accessed : 29.12.2022).
 25. Lane J. E. Development Is Rule of Law. *International Journal of Social Science and Economics*. 2021. № 1(1). P. 62–70.

References

1. World Justice Project (2022). Rule of Law Index 2022. Washington [in English].
2. Varol, O. O. (2018). Stealth Authoritarianism in Turkey. *Constitutional Democracy in Crisis*. Oxford University Press [in English].
3. Tkach, O. (2021). Zhortannya demokratiyi yak nebezpeka povnennya do avtorytaryzmu [Democratic backsliding as a threat of a return to authoritarianism]. *Political Studies: Ukrainian scientific journal*, 2, 170–185. [in Ukrainian].
4. Movchaniuk, A. V. (2020). Kontseptual'ni osnovy reformuvannya systemy derzhavnoho upravlinnya v Ukrayini [Conceptual basis of reforming public administration system in Ukraine]. *Public Administration and Customs Administration*, 2 (25), 20–24. [in Ukrainian].
5. Stadnik, I. V., Tripak, Y. R. (2021). Verkhovenstvo prava yak pryntsyyp zabezpechennya svobody lyudyny [The rule of law as a principle for ensuring human freedom]. *Juridical scientific and electronic journal*, 4, 69–72. [in Ukrainian].
6. Eicher, T. S., García-Peñalosa, C., Kuenzel, D. J. (2018). Constitutional rules as determinants of social infrastructure. *Journal of Macroeconomics*, 57, 182–209. [in English].
7. Akimov, O. O. (2019). Osnovni pryntsyipy derzhavno-upravlins'koyi diyal'nosti u systemoheneznyy dynamitsi [The main principles of public administration in the systemogenesis dynamics]. *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok*, 12. Retrieved from http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/12_2019/51.pdf [in Ukrainian].
8. Shura, N. O. (2016). Principles of public administration as a regulator of socio-economic processes in the national economy. *Ekonomika ta upravlinnia natsionalnym hospodarstvom*, 14, 260–263. [in Ukrainian].
9. Dinescu, A. G. (2018). Perspectives on the Rule of Law in a Modern Democracy. *LESIJ-Lex ET Scientia International Journal*, 25 (1), 31–38. [in English].
10. Horban, V. I. (2018). Problema vzayemozv'azkiv verkhovenstva prava z demokratiyeyu i pravamy lyudyny [The problem of relationships of the rule of law with democracy and human rights]. *Pravo: zbirnyk naukovykh prats KhNPU im. H. S. Skovorody*, 26, 118–138. [in Ukrainian].
11. Gowder, P. (2018). Verkhovenstvo prava v real'nomu sviti [The rule of law in the real world]. Kharkiv [in Ukrainian].
12. GDP per capita, PPP (constant 2017 international \$) 2022. *The World Bank*: websit. Retrieved from https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.KD?end=2016&start=2010&view=chart&year_high_desc=true [in English].
13. Democracy Index. 2021. *Economist Intelligence Unit*: websit. Retrieved from <https://www.eiu.com/topic/democracy-index> [in English].
14. 2022 World Press Freedom Index. *Reporters Without Borders*: websit. Retrieved from <https://rsf.org/en/ranking> [in English].
15. Burdonosova, M. (2022). Metodolohichni aspekty rozuminnya verkhovenstva prava v Ukrayini [Methodological Aspects of Understanding the Rule of Law in Ukraine]. *Copernicus Political and Legal Studies*, 1(2), 68–75. [in Ukrainian].
16. Knutsen, C. H., Gerring, J., Skaaning, S. E., Teorell, J., Maguire, M., Coppedge, M., & Lindberg, S. I. (2019). Economic development and democracy: An electoral connection. *European Journal of Political Research*, 58(1), 292–314. [in English].
17. Tsuvina, T. (2020). Formal'ni ta substanyvni kontseptsiiy verkhovenstva prava v suchasnomu dyskursi [Formal and substantive concepts of the rule of law in modern discourse]. *Entrepreneurship, Economy and Law*, 11, 197–203. [in

- Ukrainian].
18. Pozigun, I. O. (2021). Dosvid implementatsiyi verkhovenstva prava yak pryntsypu administratyvnoho protsesu v mezhakh zakhidnoyi pravovoyi kul'tury [The rule of law as a principle of administrative process implementation experience within the framework of western legal culture]. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, 63, 229–233. [in Ukrainian].
 19. Engler, S., Brunner, P., Loviat, R., Abou-Chadi, T., Leemann, L., Glaser, A., Kübler, D. (2021). Democracy in times of the pandemic: explaining the variation of COVID-19 policies across European democracies. *West European Politics*, 1–22. doi: 10.1080/01402382.2021.1900669 [in English].
 20. Filipenko, T., Filipenko, A., Turner, N. (2020). Organizational fundamentals for preventing corruption in local self-government bodies. *Professional competencies and educational innovations in the knowledge economy: collective monograph*. Bulgaria: Publishing House Access Press [in English].
 21. Protsenko, O. (2018). Pravo ta harantiyi svobody dumky i svobody masovoyi informatsiyi [The right and guarantees of freedom of thought and freedom of mass information]. *Entrepreneurship, Economy and Law*, 4, 156–160 [in Ukrainian].
 22. Europe - Central Asia. Polarisation to the west, war & propaganda to the east. *Reporters Without Borders*: websit. Retrieved from <https://rsf.org/en/classement/2022/europe-central-asia> [in English].
 23. Guerrero O. A., Castañeda G. (2021). Does expenditure in public governance guarantee less corruption? Non-linearities and complementarities of the rule of law. *Economics of Governance*, 22(2), 139–164 [in English].
 24. Rule of Law Index 2015. *World Justice Project*: websit. Retrieved from https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/roli_2015_0.pdf [in English].
 25. Lane, J. E. (2021). Development Is Rule of Law. *International Journal of Social Science and Economics*, 1(1), 62–70. [in English].

DEVELOPMENT OF DEMOCRACY AND FREEDOM OF SPEECH AS FACTORS IN ENSURING THE RULE OF LAW

Kruhlov Vitalii

Abstract. The functioning of political, economic, and social processes in the state relies on the observance of legal foundations, the clear implementation of legislative norms, and the impartiality of the judicial branch of government. The specified approaches assume the presence of relevant directions that form the rule of law. The classical understanding of the rule of law requires the observance of order and security, the limitation of certain powers of state authorities, the implementation of anti-corruption policy, etc. An important factor is the presence of an appropriately developed institutional environment that serves as a catalyst for the establishment of the rule of law. It is proposed to consider the components of such an environment (the level of democratic development and freedom of speech), which are directly related to the establishment of the rule of law in the country. The purpose of the article is to identify modern patterns, principles, mechanisms for ensuring the rule of law through a systematic analysis of the problems of democracy and freedom of speech on the example of European countries and Ukraine. It is proposed in the methodological approach to determine the characteristics of the rule of law, democracy and freedom of speech to use modern models of global ranking (Rule of Law Index, Democracy Index, Freedom of Speech Index). The connection between the rule of law, democracy and freedom of speech was determined based on the construction of graphic models; the state of the components that characterize the level of the rule of law in Ukraine and the main trends of its development in recent years. The study of individual European countries and Ukraine revealed patterns in accordance with the indicators of the rule of law with the level of democracy and freedom of speech. The consequences of a high level of the rule of law are economic growth, social justice and increased trust in government institutions. The ineffectiveness of the legal, economic and administrative mechanisms of state administration to ensure the rule of law can significantly worsen the observance of democratic principles and freedom of speech. The inability of the state to ensure progress in the sphere of the rule of law in Ukraine was a consequence of the imperfection of the mechanisms of state administration that implement the necessary state-administrative tasks. Ensuring sustainable economic development, preservation of democratic values and freedom of speech make it possible to ensure high indicators of the rule of law.

Key words: rule of law, state, mechanisms of public administration, democratic values, freedom of speech, politics.